

כי תשא - פרה: כשעגל ופרה נפגשים

כאשר שבת "פרה" חוברת לפרשת השבוע "כי תשא", נפגשים העגל ואמו הפרה. העגל הוא הגיבור של פרשת השבוע, שעיקרה מוקדש לחטא העגל ותיקונו. הפרה היא הגיבורה של פרשת טיהורו של טמא מת, הנקראת השבת, כשמתקרבים ימי ניסן ומתחילים להטהר לקראת העליה לרגל והקרבנות הפסח. על הזיקה בין העגל ובין הפרה עמדו חז"ל בדרשתם: "מפני מה כל הקרבנות באין זכרים וזו באה נקיבה, א"ר אייבו [משל] לכן שפחה שטינף בפלטיץ של מלך, אמר המלך: תבוא אמו ותקנח את הצואה בחיקה. כך אמר הקדוש ברוך הוא: תבוא פרה ותכפר על מעשה העגל." (פסיקתא דרב כהנא, ד' ח).

דרשות כאלה אינן רק משחקי אסוציאציות חפשיות בעלמא. חז"ל מצייעים כאן קשר משמעותי בין חטא העגל לבין טהרת פרה אדומה. הקשר הפשוט הוא כמוכּן הקשר שבין חטא וכפרה. קשר בין העגל שגרם מוות לבין הפרה שמתהרת מפני המוות. קיים דמיון חיצוני גם בדרך הטיפול בעגל ובפרה: משה רבנו שרף את העגל, טחן אותו עד דק, וזה על פני המים והשקה את בני ישראל. גם פרה אדומה עוברת תהליך דומה: שריפה, עירוב האפר במים והזאה על בני ישראל. יש לצרף לכך את דברי חז"ל, שהצבע של הזהב כלול במרחב הגוונים של האדום. (יומא מח א). בעברית המקראית אין שם לצבעו של הזהב, ו"אדום" או "אדמוני" מתייחס גם לכל מרחב הגוונים שאנו מכירים כיום כגוונים שבין אדום לצהוב, כגון, הום, כתום וזהוב. לפיכך, לא רק העגל הוא תולדת הפרה, אלא גם הזהב הוא תולדת האדום.

יש להתבונן בתוכן הפנימי ובמשמעות הרוחנית של ההקבלה הזאת.

האם אמורה לנקות את שלכלך הבן, או לכפר על עוונותיו, מכיון שמעשיו של הבן המלכלך או החוטא נחשבים במידה מסוימת לאשמתה, והבן נתון לאחריותה. לפי דברי המדרש, פרה אדומה היא חלק מעולם הקרבנות, ונועדה לכפר על חטא העגל. הוי אומר: מעשה העגל הוא תולדה של הפרה האם, המסמלת את כל הקרבנות כולם. הרצון לעבוד את ה' בדרך של בנית דגם מוחשי של הא-ל וזביחת זבחים לפניו, משותף לקדושת המשכן ולטומאת העגל. לא בכדי, פרשת כי-תשא, שבה מופיע חטא העגל, מופיע בלב פרשיות המשכן, פרשיות הצווי: תרומה ותצוה, לפנייה, ופרשיות המימוש: ויקהל ופקודי, אחריה.

קיימים הבדלים מהותיים בין פרה אדומה לשאר הקרבנות, כפי שכבר הדגיש המדרש, הפרה היא נקבה, בעוד שאר הקרבנות ממין הבהמה הם פרים, ממין זכר. שאר הקרבנות מוקרבים במקדש, ודמם נזרק אל המזבח, ואילו את הפרה האדומה יש לשחוט דווקא מחוץ למחנה, את דמה מזים אל נכח פני אהל מועד – ממרחק, ואין מקריבים אותה אלא שורפים אותה שם, מחוץ למחנה ישראל. הקרבנות כולם נעשים בקדושה ובטהרה, ואילו פרה אדומה מטמאת את העוסקים בה, הגם שאפרה נועד לטהר טמאים. אפילו מבחינת מיקומה בתורה היא נבדלת כל שאר הקרבנות: היא מופיעה בחומש במדבר, ולא בחומש המקדש והקרבנות – ויקרא.

הפרה אינה קרבן רגיל, אלא סוג של "אנטי קרבן". האופן שבו היא נעשית והשימוש שנעשה באפרה – להזאה על הטמאים, מפקיעים אותה מן השדה הרגיל של עולם הקרבנות, שדה הטהרה והקדושה, לעולם שבו משמשים בערבובייה טהרה וטומאה, קדושה וחולין. בכך היא מאתגרת את עולם המקדש ואף מערערת במידה מסוימת את המוסכמות שלו. ובזה היא מכפרת על חטא העגל, החטא שהפך את הממד המוחשי והחמרי של עבודת ה' לערך עיקרי. שריפת הפרה מחוץ למקדש והזאתה על הטמאים לא רק דומה חיצונית למעשה נתיצת העגל ושריפתו, אלא גם מסמלת באופן ממשי את הפעולה התקיפה של משה רבנו להריסת העגל ומחיתו. שריפת הפרה משרטטת את הגבול של עולם המקדש והקרבנות ומצביעה על ההבטים המסוכנים שבו, וגם ההבטים חסרי התועלת שבו: זביחתם של בעלי חיים יכולה להיות מקור לטומאה ונעדרת כל ממד של קדושה אם היא נעשית בהקשרים לא-רצויים ובאופנים לא נכונים. היא מצביעה על כך שלפעמים צריך לנתן את מה שנוצר בעולם הקדושה כביכול – כי הקדושה פרחת ממנו.

הזיקה הדו-משמעית בין פרה אדומה לקרבנות, מקבילה לזיקה הדו-משמעית שבין אנינות ואבלות למצוות. בשני המקרים, ההתמודדות עם המוות, מחייבת חריגה מעולם הקדושה והמצוות הסדור והנורמטיבי. כשם שבפרה אדומה קיימות נקודות דמיון למצוות הקרבנות אך גם הבדלים מהותיים, כך גם האונן – מי שמתו מוטל לפניו, והאבל, נוהגים במצוות באופן דו-משמעי. האונן פטור ממצוות עשה לחלוטין, הוא אינו מניח תפילין, ואוכל בלי ברכה. האבל מודר מהשתתפות בחלק ממעשי המצוה, בעיקר מאלו שיש בהם ממד של שמחה. בתקופת האנינות והאבלות מתמודד האדם עם פני המוות שנגלו לו. זה הוא מפגש מאיים, הקורא תיגר על העולם הסדור והמובנה של החיים, שהוא גם עולם התורה והמצוות. והוא מצריך כלים מיוחדים להתמודדות.

לנוכח כל האמור כאן, אין לנו אלא לפרש שחטא העגל טומן בחובו את המפגש עם המוות וטומאתו. לא רק בכך שהחוטאים בעגל נענשו במיתה, שהרי עונש מיתה ניתן גם בעבירות אחרות, אלא יש לומר שהמוות כרוך בעקביו של מעשה העגל עצמו. את המשמעות הזאת של חטא העגל יש להסביר בפירוט:

עניינם של המשכן ושל הקדושה שבו מוסבר בתחילת פרשת תרומה: "ועשו לי משכן ושכנתי בתוכם". המשכן הוא הגוף, השכינה היא כביכול הנשמה שבגוף הזה. המתח סביב השאלה אם תרד השכינה למשכן, שהתבטא בציפיה הדרוכה לירידת האש על המזבח ביום חנוכת המשכן, היא התמצית של המשכן, וסכנתו הגדולה. כאשר ניטלת ממנו הנשמה והוא הופך למקום פולחן חמרי – כל קדושתו מתחללת. פולחן העגל הוא הדוגמה המובהקת של פולחן לגוף נטול נשמה. זהו פולחן של מוות. פולחן המתעניין בהבט החמרי החיצוני ולא בתוכן הרוחני הפנימי. זה מה שקרה במשכן שילה בימי בני עלי, וגרם להחרבתו. זה מה שקרה במקדשים, בבית הראשון ובבית השני – וגרם להחרבתם. אין חפץ לה' בעולות וזבחים כאשר הם מבטאים סגידה לדת של חפצים וחומרים, נטולת רוח ונשמה, נטולת שכינה.

חטא העגל יכול להתרחש גם בלי מקדש ובלי משכן, בלי קרבנות ובלי פסלים. חטא העגל אינו מאורע היסטורי שהיה ואיננו עוד, הוא מצביע על סכנה מוחשית וקיימת בכל עת ובכל דור. על כל מיסוד של מצוות ועל כל מקום קדוש מרחפת סכנה שיהפכו מדרך ומקום של חיים לפולחן של מוות. כשבית כנסת הופך ממקום מפגש עם א-להים ושכינתו ל"בית עם", מועדון חברתי במקרה הפחות גרוע או זירה להתגוששויות על כבוד ומעמד אישי במקרה היותר-גרוע, נשמע ממנו קול ענות כזה ששמעו משה ויהושע ברדתם מן ההר: מחולות לעגל. כשרבנות ובתי דין הופכים ממקום שבו מבקשים לעשות צדקה ומשפט, למקום שבו משמרים את כבודה של מפלגתיות דתית מסוג זה או אחר, על חשבון כבוד האדם ועלבונה של תורה, אזי גם אם מי שמכהנים שם הם בניו של אהרן הכהן והם מלאים רצון טוב, הם מייצרים עגל שאין לו שום תקנה אלא כתיחה, שריפה, טחינה וזריה על פני המים.

"תבוא אמו ותקנח" – תקנתו של חטא העגל אינה בויתור על מקדש וקדשיו, על קרבנות, ועל ממסדים אחרים של תורה ומצוות. מתוך עולם המצוות עצמם נברא גם התיקון, המעשה הנועז, ההפכי, הנדרש לתקנתו של הפולחן התפל, החמרי ונטול הנשמה. מחטא העגל התקדם עם ישראל לחנוכת המשכן, ומאפר הפרה האדומה מתקינים את המים שבהזאתם נטהרים עם ישראל, ומתכווננים לחודש הגאולה ולקרבת הפסח, בבית המקדש שיבנה במהרה בימינו.